

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ
της 7ης Ιανουαρίου 2004 *

Στην υπόθεση C-117/01,

που έχει ως αντικείμενο αίτηση του Court of Appeal (England & Wales) (Civil Division) (Ηνωμένο Βασίλειο) προς το Δικαστήριο, κατ' εφαρμογή του άρθρου 234 ΕΚ, με την οποία ζητείται, στο πλαίσιο της διαφοράς που εκκρεμεί ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου μεταξύ

K. B.

και

National Health Service Pensions Agency,

Secretary of State for Health,

η έκδοση προδικαστικής απόφασης ως προς την ερμηνεία του άρθρου 141 ΕΚ και της οδηγίας 75/117/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 10ης Φεβρουαρίου 1975, περί προσεγγίσεως των νομοθεσιών των κρατών μελών που αφορούν την εφαρμογή της αρχής της ισότητας των αμοιβών μεταξύ εργαζομένων ανδρών και γυναικών (ΕΕ ειδ. έκδ. 05/002, σ. 42),

* Γλώσσα διαδικασίας: η αγγλική.

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ,

συγκείμενο από τους Β. Σκουρή, Πρόεδρο, C. W. A. Timmermans, J. N. Cunha Rodrigues (εισηγητή) και A. Rosas, προέδρους τμήματος, D. A. O. Edward, J.-P. Puissochet, F. Macken, N. Colneric και S. von Bahr, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: D. Ruiz-Jarabo Colomer
γραμματέας: L. Hewlett, κύρια υπάλληλος διοικήσεως,

λαμβάνοντας υπόψη τις γραπτές παρατηρήσεις που κατέθεσαν:

- η Κ. Β., εκπροσωπούμενη από τις C. Hockney και L. Cox, QC, καθώς και από τον T. Eicke, barrister,

- η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου, εκπροσωπούμενη από τον J. E. Collins, επικουρούμενο από τον N. Paines, QC,

- η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, εκπροσωπούμενη από την N. Yettel,

έχοντας υπόψη την έκθεση ακροατηρίου,

αφού άκουσε τις προφορικές παρατηρήσεις της K. B., εκπροσωπούμενης από τους L. Cox και T. Eicke, της Κυβερνήσεως του Ηνωμένου Βασιλείου, εκπροσωπούμενης από τον J. E. Collins, επικουρούμενο από τον N. Paines, και της Επιτροπής, εκπροσωπούμενης από τους J. Sack και L. Flynn, κατά τη συνεδρίαση της 23ης Απριλίου 2002,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 10ης Ιουνίου 2003,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

- 1 Με διάταξη της 14ης Δεκεμβρίου 2000, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 15 Μαρτίου 2001, το Court of Appeal (England & Wales) (Civil Division) υπέβαλε, κατ' εφαρμογή του άρθρου 234 ΕΚ, προδικαστικό ερώτημα ως προς την ερμηνεία του άρθρου 141 ΕΚ και της οδηγίας 75/117/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 10ης Φεβρουαρίου 1975, περί προσεγγίσεως των νομοθεσιών των κρατών μελών που αφορούν την εφαρμογή της αρχής της ισότητας των αμοιβών μεταξύ εργαζομένων ανδρών και γυναικών (ΕΕ ειδ. έκδ. 05/002, σ. 42).
- 2 Το ερώτημα αυτό ανέκυψε στο πλαίσιο διαφοράς μεταξύ της K. B., η οποία υπάγεται στο συνταξιοδοτικό καθεστώς του National Health Service (εθνικού συστήματος υγείας, στο εξής: ΕΣΥ), αφενός, και του Pensions Agency του ΕΣΥ (γραφείου του συνταξιοδοτικού συστήματος του ΕΣΥ) και του Secretary of State for Health, αφετέρου, λόγω της αρνήσεως χορηγήσεως συντάξεως χηρείας στον τρανσεξουαλικό σύντροφό της.

Το νομικό πλαίσιο

Η κοινοτική κανονιστική ρύθμιση

3 Το άρθρο 141 ΕΚ ορίζει:

«1. Κάθε κράτος μέλος εξασφαλίζει την εφαρμογή της αρχής της ισότητας της αμοιβής μεταξύ ανδρών και γυναικών για όμοια εργασία ή για εργασία της αυτής αξίας.

2. Για τους σκοπούς του παρόντος άρθρου, ως αμοιβή νοούνται οι συνήθεις βασικοί ή κατώτατοι μισθοί ή αποδοχές και όλα τα άλλα οφέλη, που παρέχονται άμεσα ή έμμεσα, σε χρήματα ή σε είδος, από τον εργοδότη στον εργαζόμενο, λόγω της σχέσεως εργασίας.

[...]

4 Το άρθρο 1, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας 75/117 προβλέπει:

«Η αρχή της ισότητας των αμοιβών μεταξύ εργαζομένων ανδρών και γυναικών, που προβλέπεται στο άρθρο 119 της Συνθήκης και καλείται στο εξής “αρχή της ισότητας των αμοιβών”, συνεπάγεται, για την ίδια εργασία ή για εργασία στην οποία αποδίδεται ίση αξία, την κατάργηση για το σύνολο των στοιχείων και όρων αμοιβής κάθε διακρίσεως βασιζόμενης στο φύλο.»

5 Κατά το άρθρο 3 της ίδιας οδηγίας:

«Τα κράτη μέλη καταργούν τις διακρίσεις μεταξύ των ανδρών και γυναικών που απορρέουν από νομοθετικές, κανονιστικές ή διοικητικές διατάξεις και είναι αντίθετες στην αρχή της ισότητας των αμοιβών.»

Η εθνική κανονιστική ρύθμιση

- 6 Όπως προκύπτει από τα άρθρα 1 και 2 του Sex Discrimination Act 1975 (νόμου του 1975 περί απαγορεύσεως των διακρίσεων λόγω φύλου, στο εξής: νόμος του 1975), απαγορεύεται η διενέργεια πράξεων εισαγουσών ευθεία δυσμενή διάκριση εις βάρος προσώπου ορισμένου φύλου, επιφυλάσσοντάς του λιγότερο ευνοϊκή μεταχείριση από εκείνη που απολαύει ή που θα απήλαυε πρόσωπο του αντίθετου φύλου. Τα άρθρα αυτά απαγορεύουν επίσης την έμμεση δυσμενή διάκριση, την οποία ορίζουν κατ' ουσίαν ως το γεγονός της εφαρμογής των αυτών προϋποθέσεων ή απαιτήσεων που έχουν ως αποτέλεσμα να περιάγουν σε δυσμενέστερη θέση κατά δυσανάλογο και αδικαιολόγητο τρόπο τα πρόσωπα συγκεκριμένου φύλου.
- 7 Εν συνεχεία της αποφάσεως του Δικαστηρίου της 30ής Απριλίου 1996, C-13/94, P, κατά S. (Συλλογή 1996, σ. I-2143), το Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας εξέδωσε τις Sex Discrimination (Gender Reassignment) Regulations 1999 (κανονιστικές ρυθμίσεις του 1999 περί της σεξουαλικής δυσμενούς διακρίσεως σε περίπτωση αλλαγής φύλου), με τις οποίες τροποποιήθηκε ο νόμος του 1975 προκειμένου να ρυθμίζονται οι περιπτώσεις άμεσης δυσμενούς διακρίσεως λόγω της αλλαγής φύλου ενός εργαζομένου.

- 8 Κατά το άρθρο 11, στοιχείο c, του Matrimonial Causes Act 1973 (νόμου του 1973 περί των γαμικών σχέσεων) λογίζεται άκυρος ο γάμος στα πλαίσια του οποίου οι σύζυγοι δεν ανήκουν αντίστοιχα στο ανδρικό και γυναικείο φύλο.
- 9 Το άρθρο 29, παράγραφοι 1 και 3, του Birth and Deaths Registration Act 1953 (νόμου του 1953 περί της καταχωρίσεως των γεννήσεων και θανάτων) απαγορεύει οποιαδήποτε τροποποίηση της καταχωρίσεως της πράξεως γεννήσεως, πλην της περιπτώσεως λάθους γραφίδας ή εκ παραδρομής.
- 10 Το άρθρο G7, παράγραφος 1, των Pension Scheme Regulations 1995 (κανονιστικών ρυθμίσεων του 1995, περί του συνταξιοδοτικού συστήματος του ΕΣΥ) προβλέπει ότι, αν το θήλυ ασφαλισμένο πρόσωπο αποβιώσει υπό εξακριβωμένες συνθήκες και αφήσει επιζώντα «χήρο», ο τελευταίος δικαιούται, κατ' αρχήν, συντάξεως χηρείας. Δεν προσδιορίζεται ο όρος «χήρος». Πάντως, είναι γνωστό ότι κατά το αγγλικό δίκαιο ο όρος αναφέρεται σε πρόσωπο που τελεί σε σχέση γάμου με τον ασφαλισμένο.

Η διαφορά της κύριας δίκης και το προδικαστικό ερώτημα

- 11 Η Κ. Β., αναιρεσείουσα της κύριας δίκης, είναι γυναίκα που εργάστηκε επί 20 περίπου έτη για το ΕΣΥ, και συγκεκριμένα ως νοσοκόμα, και είναι ασφαλισμένη στο Pension Scheme του ΕΣΥ (συνταξιοδοτικό σύστημα του ΕΣΥ).
- 12 Η Κ. Β. διατηρεί αισθηματική σχέση και συνοικεί από πολλών ετών με τον R, γεννηθέντα ως θήλυ πρόσωπο και καταχωρισθέντα ως θήλυ στα ληξιαρχικά μητρώα, ο

οποίος, κατόπιν ιατρικής επεμβάσεως αλλαγής φύλου, κατέστη ανήρ, χωρίς, πάντως, να δυνηθεί να τροποποιήσει την πράξη γεννήσεώς του προκειμένου να επισημοποιήσει την ανωτέρω αλλαγή. Αυτός είναι και ο λόγος για τον οποίο, παρά τη βούλησή τους, οι Κ. Β. και R δεν μπόρεσαν να συνάψουν γάμο. Η Κ. Β. ισχυρίστηκε στα έγγραφά της και υπέμνησε κατά τη συζήτηση ότι η ένωσή τους είχε λάβει την ευλογία της Εκκλησίας με «τελετή που ενέκρινε ένα μέλος της Αγγλικανικής Εκκλησίας», ενώ είχαν ανταλλαγή ευχές «όπως θα συνέβαινε με κάθε παραδοσιακό ζεύγος».

- 13 Ελλείπει γάμου, το Pensions Agency του ΕΣΥ πληροφόρησε την Κ. Β. ότι, σε περίπτωση αποβιώσεώς της πριν από τον R., ο τελευταίος θα αδυνατούσε να λάβει σύνταξη χηρείας δεδομένου ότι το πλεονέκτημα της ανωτέρω παροχής επιφυλάσσεται υπέρ του επιζώντος συζύγου και ότι καμία διάταξη του δικαίου του Ηνωμένου Βασιλείου δεν αναγνωρίζει την ιδιότητα του συζύγου ελλείψει νόμιμου γάμου.
- 14 Η Κ. Β. προσέφυγε στο Employment Tribunal (Ηνωμένο Βασίλειο), προβάλλοντας τον ισχυρισμό ότι οι περιορίζουσες τις παροχές στους χήρους και στις χήρες ασφαλισμένων εθνικές διατάξεις συνιστούν δυσμενή διάκριση λόγω φύλου, αντίθετη προς το άρθρο 141 ΕΚ και την οδηγία 75/117. Κατά την Κ. Β., οι ανωτέρω διατάξεις επιτάσσουν, σε παρόμοια συγκυρία, η έννοια του «χήρου» να ερμηνεύεται κατά τρόπον ώστε να περιλαμβάνει και το επιζών μέλος ζεύγους που θα είχε αποκτήσει την ιδιότητα αυτή αν η σεξουαλική ταυτότητά του δεν ήταν το αποτέλεσμα ιατρικής επεμβάσεως αλλαγής φύλου.
- 15 Τόσο το Employment Tribunal, με απόφαση της 16ης Μαρτίου 1998, όσο και το Employment Appeal Tribunal του Λονδίνου (Ηνωμένο Βασίλειο), με κατ' έφεση απόφαση της 19ης Αυγούστου 1999, έκριναν ότι το επίδικο συνταξιοδοτικό σύστημα δεν εισάγει δυσμενή διάκριση.

- 16 Η διαφορά ήχθη από την Κ. Β. ενώπιον του Court of Appeal (England & Wales) (Civil Division), το οποίο ανέστειλε τη διαδικασία και αποφάσισε να υποβάλει στο Δικαστήριο το ακόλουθο προδικαστικό ερώτημα:

«Συνιστά δυσμενή διάκριση λόγω φύλου, απαγορευόμενη από το άρθρο 141 ΕΚ και την οδηγία 75/117, η άρνηση χορηγήσεως συντάξεως στον τρανσεξουαλικό (πρόσωπο γεννηθέν ως θήλυ) σύντροφο μιας ασφαλισμένης στο National Health Service Pension Scheme γυναίκας, δυνάμει του οποίου μόνον ο χήρος μπορεί να τύχει των παροχών για συντηρούμενα πρόσωπα;».

Επί του προδικαστικού ερωτήματος

Παρατηρήσεις που κατατέθηκαν στο Δικαστήριο

- 17 Κατά την Κ. Β., η απόφαση, βάσει της οποίας δεν της αναγνωρίζεται το δικαίωμα να ορίσει τον R ως δικαιούχο της συντάξεως χηρείας, ελήφθη αποκλειστικά για λόγο συνδεόμενο με την αλλαγή φύλου του τελευταίου. Συγκεκριμένα, αν ο R δεν είχε προβεί στην αλλαγή φύλου και αν τούτο δεν τον εμπόδιζε να συνάψει γάμο, θα είχε δικαίωμα λήψεως της συντάξεως χηρείας υπό την ιδιότητά του ως επιζώντος συζύγου.
- 18 Υποστηρίζει ότι η προπαρατεθείσα απόφαση P. κατά S., σύμφωνα με την οποία το κοινοτικό δίκαιο απαγορεύει τις δυσμενείς διακρίσεις για λόγους οφειλόμενους στην αλλαγή φύλου ενός προσώπου, τυγχάνουν εφαρμογής στην υπόθεση της κύριας δίκης αφ' ης στιγμής το αιτούν δικαστήριο έκρινε ότι οι Κ. Β. και R λογίζονται ως ετεροφυλόφιλο ζεύγος, το μόνο χαρακτηριστικό γνώρισμα του οποίου έγκειται στο ότι το φύλο του ενός εκ των συντρόφων είναι αποτέλεσμα χειρουργικής επεμβάσεως. Κατά συνέπεια, η δυσμενής μεταχείριση της οποίας αποτελούν αντικείμενο είναι αποκλειστικά απόρροια του γεγονότος της αλλαγής φύλου του R, το οποίο συνιστά άμεση δυσμενή διάκριση λόγω φύλου, απαγορευόμενη από το άρθρο 141 ΕΚ και από την οδηγία 75/117.

- 19 Επικουρικώς, η Κ. Β. υποστηρίζει ότι η απαραίτητη προϋπόθεση της συνάψεως γάμου συνιστά έμμεση δυσμενή διάκριση έναντι των τρανσεξουαλικών ατόμων, δοθέντος ότι, σε αντίθεση προς ό,τι συμβαίνει με ένα ετεροφυλόφιλο ζεύγος όπου ουδείς εκ των δύο συντρόφων είναι τρανσεξουαλικό άτομο, το κριτήριο του γάμου ουδέποτε μπορεί να ικανοποιηθεί στην περίπτωση ετεροφυλόφιλου ζεύγους ένα εκ των μελών του οποίου υποβλήθηκε σε εγχείριση αλλαγής φύλου.
- 20 Η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου υποστηρίζει ότι οι υπάλληλοι του ΕΣΥ, είτε πρόκειται για άνδρες είτε για γυναίκες, οι οποίοι δεν συνδέονται με γάμο με τον σύντροφό τους δεν μπορούν να λάβουν τις προβλεπόμενες από το Pension Scheme του ΕΣΥ παροχές χηρείας και τούτο ανεξάρτητα από τον λόγο για τον οποίο δεν είναι έγγαμοι. Ολίγον ενδιαφέρει αν η αιτία για την οποία συγκεκριμένος υπάλληλος δεν μπορεί να ικανοποιήσει την υποχρέωση συνάψεως γάμου έγκειται στο γεγονός ότι έχει ομοφυλόφιλο σύντροφο, όπως συνέβη στην υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση της 17ης Φεβρουαρίου 1998, C-249/96, Grant (Συλλογή 1998, σ. I-621), ή ότι έχει ως σύντροφο τρανσεξουαλικό άτομο, όπως συμβαίνει στην υπόθεση της κύριας δίκης, ή είναι απόρροια οποιουδήποτε άλλου λόγου.
- 21 Επιπλέον, η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου ισχυρίζεται ότι η απόφαση της 31ης Μαΐου 2001, C-122/99 P και C-125/99 P, D και Σουηδία κατά Συμβουλίου (Συλλογή 2001, σ. I-4319), μπορεί να παραλληλιστεί προς την υπόθεση της κύριας δίκης, εφόσον η αμφισβητούμενη διάταξη του Κανονισμού Υπηρεσιακής Καταστάσεως των υπαλλήλων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων περιλαμβάνει, όπως στην επίδικη υπόθεση, προϋπόθεση γάμου και δεν απαιτεί απλώς σταθερή σχέση ορισμένου χαρακτήρα για τη χορήγηση του επιδόματος στέγης.
- 22 Η Επιτροπή εκτιμά ότι το καθοριστικό στοιχείο στην προαναφερθείσα υπόθεση, επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση P. κατά S., ήταν το γεγονός ότι η δυσμενής μεταχείριση, αντικείμενο της οποίας ήταν ο P., είχε προκληθεί ευθέως από την αλλαγή φύλου στην οποία και οφειλόταν, δεδομένου ότι δεν θα είχε απολυθεί αν δεν είχε αλλάξει σεξουαλική ταυτότητα.

23 Εντούτοις, στην υπόθεση της κύριας δίκης, η επικρινόμενη δυσμενής μεταχείριση συνδέεται αμυδρά με την αλλαγή φύλου του R. και άπτεται μάλλον της αδυναμίας του ζεύγους να συνάψει γάμο. Υπό τις περιστάσεις αυτές, η Επιτροπή θεωρεί ότι η προαναφερθείσα απόφαση P. κατά S. δεν μπορεί να τύχει εφαρμογής εν προκειμένω.

24 Η Επιτροπή υποστηρίζει επίσης ότι η K. B. δεν μπορεί να στηριχτεί στο κοινοτικό δίκαιο ισχυριζόμενη ότι η έμμεση σύνδεση της αλλαγής φύλου του R. με την άρνηση να του καταβληθεί η σύνταξη χρείας αρκεί για τον χαρακτηρισμό της αρνήσεως αυτής ως δυσμενούς διακρίσεως λόγω φύλου. Συγκεκριμένα, αφενός, η προαναφερθείσα απόφαση Grant αναγνώρισε σιωπηρώς ότι ο ορισμός του γάμου είναι ζήτημα του οικογενειακού δικαίου, εμπίπτον στην αρμοδιότητα των κρατών μελών. Αφετέρου, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων έκρινε επανειλημμένα ότι η αδυναμία του γάμου, συνδεόμενη με το γεγονός ότι το δίκαιο του Ηνωμένου Βασιλείου δεν επιτρέπει σε τρανσεξουαλικό άτομο να αλλάξει την πράξη γεννήσεώς του, δεν συνιστά παράβαση των άρθρων 8, 12 ή 14 της Ευρωπαϊκής Συμβάσεως για την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών, η οποία υπογράφηκε στη Ρώμη στις 4 Νοεμβρίου 1950 (στο εξής: ΕΣΔΑ).

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

25 Οι παροχές που χορηγούνται δυνάμει συνταξιοδοτικού συστήματος, με γνώμονα, κατά τα ουσιώδη, τη θέση που κατείχε ο ενδιαφερόμενος, συνδέονται με την αμοιβή την οποία αυτός ελάμβανε και εμπίπτουν στο άρθρο 141 ΕΚ (βλ., μεταξύ άλλων, αποφάσεις της 17ης Μαΐου 1990, C-262/88, Barber, Συλλογή 1990, σ. I-1889, σκέψη 28, και της 12ης Σεπτεμβρίου 2002, C-351/00, Niemi, Συλλογή 2002, σ. I-7007, σκέψη 40).

26 Το Δικαστήριο αναγνώρισε επίσης ότι οι συντάξεις χρείας που προβλέπονται από το εν λόγω σύστημα εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 141 ΕΚ. Συναφώς, το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι το γεγονός ότι η εν λόγω σύνταξη δεν καταβάλλεται, εξ ορισμού, στον εργαζόμενο, αλλά στον επιζώντα αυτού, δεν αναιρεί την ορθότητα της

ερμηνείας, διότι η παροχή αποτελεί όφελος που απορρέει από την υπαγωγή στο σύστημα του συζύγου του επιζώντος, με αποτέλεσμα η σύνταξη να αναγνωρίζεται υπέρ αυτού στο πλαίσιο της σχέσεως εργασίας μεταξύ του εργοδότη και του εν λόγω συζύγου και του καταβάλλεται λόγω της εργασίας του (βλ. απόφαση της 6ης Οκτωβρίου 1993, C-109/91, Ten Oever, Συλλογή 1993, σ. I-4879, σκέψεις 12 και 13, καθώς και απόφαση της 9ης Οκτωβρίου 2001, C-379/99, Menauer, Συλλογή 2001, σ. I-7275, σκέψη 18).

- 27 Η καταβαλλόμενη, στο πλαίσιο επαγγελματικού συστήματος κοινωνικής ασφάλισης όπως το εγκαθιδρυθέν με το Pension Scheme του ΕΣΥ, σύνταξη χηρείας συνιστά, υπό την έννοια αυτή, αμοιβή κατά το άρθρο 141 ΕΚ και την οδηγία 75/117.
- 28 Η απόφαση ορισμένα πλεονεκτήματα να επιφυλάσσονται για τα έγγαμα ζεύγη, αποκλείοντας όλους εκείνους που συνοικούν χωρίς να είναι έγγαμοι, εμπίπτει είτε στην επιλογή του νομοθέτη είτε στην εκ μέρους των εθνικών δικαιοδοτικών οργάνων ερμηνεία των κανόνων του εσωτερικού δικαίου, χωρίς να μπορούν οι ιδιώτες να προβάλλουν οποιαδήποτε δυσμενή διάκριση λόγω φύλου απαγορευόμενη από το κοινοτικό δίκαιο (βλ. όσον αφορά τις εξουσίες του κοινοτικού νομοθέτη, προαναφερθείσα απόφαση D και Σουηδία κατά Συμβουλίου, σκέψεις 37 και 38).
- 29 Εν προκειμένω, παρόμοια επιταγή δεν μπορεί αφεαυτής να εκληφθεί ως εισάγουσα δυσμενή διάκριση με γνώμονα το φύλο και, ως εκ τούτου, ως αντίθετη προς το άρθρο 141 ΕΚ ή προς την οδηγία 75/117, εφόσον το γεγονός ότι ο αιτών είναι άνδρας ή γυναίκα είναι αδιάφορο για τη χορήγηση της συντάξεως χηρείας.
- 30 Εντούτοις, σε κατάσταση όπως αυτή της κύριας δίκης, συντρέχει άνιση μεταχείριση, η οποία, μολονότι δεν θέτει άμεσα υπό αμφισβήτηση το πλεονέκτημα της λήψεως δικαιώματος προστατευόμενου από το κοινοτικό δίκαιο, θίγει μία από τις προϋποθέσεις χορηγήσεώς του. Όπως υπογράμμισε ορθώς ο γενικός εισαγγελέας στο

σημείο 74 των προτάσεών του, η άνιση αυτή μεταχείριση δεν άπτεται της αναγνωρίσεως συντάξεως χηρείας αλλά μιας προτασσόμενης προϋποθέσεως, η οποία είναι απαραίτητη για τη χορήγησή της, ήτοι της ικανότητας συνάψεως γάμου.

- 31 Πράγματι, στο Ηνωμένο Βασίλειο, σε σχέση με τα ετεροφυλόφιλα ζεύγη, περίπτωση όπου η ταυτότητα του ενός ή του ετέρου των συντρόφων δεν είναι αποτέλεσμα εγχειρίσεως αλλαγής φύλου, οπότε έχουν τη δυνατότητα να συνάψουν γάμο και, ενδεχομένως, να τύχουν συντάξεως χηρείας, η οποία αποτελεί στοιχείο της αμοιβής του ενός εξ αυτών, ζεύγος όπως αυτό των K. B. και R δεν είναι σε καμία περίπτωση σε θέση να ικανοποιήσει την προϋπόθεση γάμου, όπως η προβλεπόμενη από το Pensions Scheme του ΕΣΥ για τη χορήγηση συντάξεως χηρείας.
- 32 Η εν λόγω αντικειμενική αδυναμία είναι απόρροια του γεγονότος ότι, κατ' αρχάς, σύμφωνα με τον νόμο του 1973 περί των γαμικών σχέσεων, λογίζεται άκυρος οποισοδήποτε γάμος, στα πλαίσια του οποίου οι σύζυγοι δεν είναι άρρεν και θήλυ πρόσωπα αντιστοίχως, ακολούθως, ότι ως φύλο ενός προσώπου λογίζεται εκείνο που παρατίθεται στη ληξιαρχική πράξη γεννήσεως και, τέλος, ότι ο νόμος περί της καταχωρίσεως των γεννήσεων και των θανάτων απαγορεύει οποιαδήποτε τροποποίηση της ληξιαρχικής καταχωρίσεως της πράξεως γεννήσεως, πλην της περιπτώσεως λάθους γραφίδας ή εκ παραδρομής.
- 33 Επιβάλλεται η υπόμνηση ότι το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων έκρινε ότι η αδυναμία ενός τρανσεξουαλικού ατόμου να συνάψει γάμο με πρόσωπο του φύλου στο οποίο ανήκε πριν από την εγχείριση αλλαγής φύλου, και η οποία αδυναμία οφείλεται στο γεγονός ότι, από απόψεως ληξιαρχικής καταστάσεως, ανήκουν αμφότερα στο ίδιο φύλο δεδομένου ότι η κανονιστική ρύθμιση του Ηνωμένου Βασιλείου δεν επιτρέπει τη νομική αναγνώριση της νέας σεξουαλικής ταυτότητάς του, συνιστά προσβολή του δικαιώματός του να συνάψει γάμο κατά την έννοια του άρθρου 12 της ΕΣΔΑ (βλ. Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, αποφάσεις Christine Goodwin κατά Ηνωμένου Βασιλείου και I. κατά Ηνωμένου Βασιλείου, της 11ης Ιουλίου 2002, οι οποίες δεν έχουν ακόμη δημοσιευθεί στο *Recueil des arrêts et décisions*, σκέψεις 97 έως 104 και 77 έως 84 αντιστοίχως).

- 34 Νομοθεσία όπως η επίδικη της κύριας δίκης, η οποία, κατά παράβαση της ΕΣΔΑ, περιάγει ένα ζεύγος, όπως οι K. B. και R, σε αδυναμία να ικανοποιήσει την προϋπόθεση γάμου, αναγκαία για το ένα εκ των δύο προσώπων προκειμένου να δυνηθεί να λάβει ένα στοιχείο της αμοιβής του ετέρου, πρέπει να θεωρηθεί ως κατ' αρχήν ασυμβίβαστη προς τις επιταγές του άρθρου 141 ΕΚ.
- 35 Δεδομένου ότι εναπόκειται στα κράτη μέλη να καθορίζουν τις προϋποθέσεις της νομικής αναγνώρισεως της αλλαγής φύλου ενός προσώπου τελούτος στην κατάσταση του R, όπως άλλωστε έκανε δεκτό το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (προαναφερθείσα απόφαση Goodwin κατά Ηνωμένου Βασιλείου, σκέψη 103), εναπόκειται στον εθνικό δικαστή να ελέγξει αν, σε περίπτωση όπως αυτή της υποθέσεως της κύριας δίκης, πρόσωπο τελούν στην κατάσταση της K. B. μπορεί να επικαλεστεί βασίμως το άρθρο 141 ΕΚ προκειμένου να του αναγνωρισθεί το δικαίωμα ο σύντροφός του να τύχει του πλεονεκτήματος συντάξεως χηρείας.
- 36 Από τις προηγηθείσες σκέψεις έπεται ότι νομοθεσία η οποία, κατά παράβαση της ΕΣΔΑ, περιάγει ένα ζεύγος, όπως οι K. B. και R, σε αδυναμία να ικανοποιήσει την προϋπόθεση γάμου, αναγκαία για το ένα εκ των δύο προσώπων προκειμένου να δυνηθεί να λάβει ένα στοιχείο της αμοιβής του ετέρου, πρέπει να θεωρηθεί ως κατ' αρχήν ασυμβίβαστη προς το άρθρο 141 ΕΚ. Εναπόκειται στον εθνικό δικαστή να ελέγξει αν, σε περίπτωση όπως αυτή της κύριας δίκης, πρόσωπο τελούν στην κατάσταση της K. B. μπορεί να επικαλεστεί βασίμως το άρθρο 141 ΕΚ προκειμένου να του αναγνωρισθεί το δικαίωμα ο σύντροφός του να τύχει του πλεονεκτήματος συντάξεως χηρείας.

Επί των δικαστικών εξόδων

- 37 Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου και η Επιτροπή, οι οποίες κατέθεσαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, δεν αποδίδονται. Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων.

Για τους λόγους αυτούς,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ,

κρίνοντας επί του ερωτήματος που του υπέβαλε με διάταξη της 14ης Δεκεμβρίου 2000 το Court of Appeal (England & Wales) (Civil Division), αποφαινεται:

Νομοθεσία η οποία, κατά παράβαση της Ευρωπαϊκής Συμβάσεως για την προ-άσπιση των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών, η οποία υπογράφηκε στη Ρώμη στις 4 Νοεμβρίου 1950, περιάγει ένα ζεύγος, όπως οι Κ. Β. και R, σε αδυναμία να ικανοποιήσει την προϋπόθεση γάμου, αναγκαία για το ένα εκ των δύο προσώπων προκειμένου να δυνηθεί να λάβει ένα στοιχείο της αμοιβής του ετέρου, πρέπει να θεωρηθεί ως κατ' αρχήν ασυμβίβαστη προς το άρθρο 141 ΕΚ. Εναπόκειται στον εθνικό δικαστή να ελέγξει αν, σε περίπτωση όπως αυτή της κύριας δίκης, πρόσωπο τελούν στην κατάσταση της Κ. Β. μπορεί να επικαλεστεί βασιμώς το άρθρο 141 ΕΚ προκειμένου να του αναγνωριστεί το δικαίωμα ο σύ-ντροφός του να τύχει του πλεονεκτήματος συντάξεως χηρείας.

Σκουρής	Timmermans	Cunha Rodrigues
Rosas	Edward	Puissochet
Macken	Colneric	von Bahr

Δημοσιεύθηκε σε δημόσια συνεδρίαση στο Λουξεμβούργο στις 7 Ιανουαρίου 2004.

Ο Γραμματέας

Ο Πρόεδρος

R. Grass

B. Σκουρής

